

Jadranka Polović*
Sanja Vujačić**

Mediteranska civilizacija i sigurnosni izazovi

Sažetak

Konceptom intermedijarne regije moguće je proširiti analitički geopolitički okvir za Mediteran, valorizirati povijesnu ulogu mediteranske civilizacije, kao i njenu funkciju međucivilizacijskog mosta iz koje je razvidno zašto je Sredozemlje danas izravno izloženo vanjskoj geopolitičkoj depresiji. Sigurnosno ozračje u regiji oblikuje se u interakciji s eksplozivnim koktelom unutarnjih sigurnosnih rizika, među kojima dominiraju organizirani kriminal i plaćenički *business*. Geoe ekonomska i geopolitička dimenzija tih prijetnji čine ih neusporedivo složenijim i smrtonosnijim od neuvjerljivo definirane terorističke prijetnje čija je ugroza obrnuto proporcionalna političko-medijskim strastima koje generira.

Gljučne riječi: mediteranska civilizacija, intermedijarna regija, sigurnosni izazovi, tržišni i islamski fundamentalizam, geopolitika mafije, plaćeničko poduzetništvo, migracije, terorizam, balkanizacija

Uvod

Kada se 1966. Fernand Achille Braudel (1902. – 1985.) zatekao u bivšoj Jugoslaviji, njegovu je pozornost osobito privukla hrvatska latinska baština „iz nekog drugog doba.” Braudel (1996: 107–108) ju je ocjenio kao: „Najčudniji ožiljak podjele između Orijenta i Oksidenta u mediteranskim zemljama, [...] nepromjenjivu barijeru koja se priječi između Zagreba i Beograda [...] budući da je cijeli Dinarski blok bio latiniziran [...].” U Hrvatskoj danas još uvijek, pomiješan s brojnim drugim naslijeđima, perpetuira se određeni način življenja po *talijanskoj modi*, zapravo način življenja Italije iz neke „jako davne prošlosti” ili *mediteranski* način življenja.

Kako je to naznačio u predgovoru svoje doktorske disertacije, Braudel je strastveno volio Mediteran. Iz te strasti sjevernjaka prema toplom moru, kao i iz istraživačke strasti koju je imao priliku upražnjavati u okviru francuske škole Anala (gdje se u

* Doc.dr.sc. Jadranka Polović, Libertas međunarodno sveučilište

** Dr.sc. Sanja Vujačić, Paris Saclay University IV, Paris, Francuska

analizi složenih društvenih problematika, tradicionalnom historiografskom pristupu pridružuje geoeekonomska, sociološka i etnološka prizma), izrasla je ideja o cjelovitosti mediteranskog prostora, koja se oslikava u zajedničkoj mediteranskoj civilizaciji. Mediteranska civilizacija tako posjeduje prepoznatljive mediteranske karakteristike sadržane u srodnom načinu življenja, modelu društvenih odnosa, gospodarstva i moralnih vrijednosti.

Stoga je braudelijanski koncept mediteranske civilizacije civilizacijski most između orijentalnih i oksidentalnih kompetitora. S druge strane, on omogućuje odbacivanje u 20. stoljeću dominantne ideologije trećeg svijeta ili podjelu na kolonizatore i kolonizirane, smiruje antagonizme na liniji Sjever – Jug te otvara argumentirani dijalog između *bogatog* i *siromašnog* Mediterana. U tom je smislu Braudel europskom osvjačkom duhu posvetio nadahnut, provokativan pledoaje: „Zar je Europa jedini krivac? Kina, Indija, pa čak i islam (sa zadržskom glede islama, jer je okrenut protiv Europe kao pas protiv mačke) su mnogo zatajnije civilizacije od Oksidentalne koje su vrlo rano imale kolonije i u kojima su populacije bile bezobzirno eksploatirane [...] Ako je Europa zgrabila ključ svijeta, ako je gotovo odmah znala kako ga upotrijebiti, to je bilo zbog toga što je za to bila mentalno i materijalno već dugo spremna, iako toga nesvjesna. Naime, Europa je tijekom stoljeća akumulirala znanja, vještine, ali i dovoljan kapacitet nasilja” (Dax, 1995: 508–510).

Dakle, Braudelova je mediteranska civilizacija osmišljena kao put prema premošćivanju antagonizama Sjever – Jug i Oksident – Orijent te kao moderator dijaloga između proturječnosti europske sjeverne i južne arapske obale Mediterana, gdje se susreću orijentalni i oksidentalni utjecaj. Regija je u tom konceptu postala mjesto susreta mediteranske i kontinentalne Europe, odnosno mediteranskih i kontinentalnih prostora država članica Europske unije. Radi se o performenatnom sistemskom konceptu koji počiva na produktivnom ago-antagonističkom dijalogu te je prilagođen globaliziranim svijetu, odnosno suvremenim geoekonomskim i geopolitičkim kretanjima.

Intermedijarna regija: prošireni geopolitički okvir za Mediteran

„Najčudniji ožiljak podjele između Orijenta i Oksidenta u mediteranskim zemljama”, linija Zagreb – Beograd, posebice je prisutna u poslijeratnim mackinderijanskim geopolitičkim konceptima. Među njima i u mackinderijanskom konceptu grčkog geopolitičara, profesora međunarodnih odnosa na Sveučilištu Ottawa u Kanadi, Dimitrija Kitsikisa (1994), čija se intermedijarna regija prostire između Orijenta i Oksidenta, a ishodište je najstarijih civilizacija. Prema Kitsikisu svaka civilizacija ponaosob (grčka, ruska, arapska, perzijska ili turska) smatra da je baš ona most između Orijenta i Oksidenta, zbog čega nisu razvile svijest da su sa susjednim civilizacijama povezane

Karta 1 – Intermedijarna regija, Dimitri Kitsikis¹

upravo putem tog istovjetnog osjećaja, odnosno samodopadnog uvjerenja da je „baš nju dopala uloga civilizacijskog mosta.”

S obzirom na višetisućljetnu zajedničku povijest, Kitsikis euroazijski kontinent dijeli (Europa je samo jedan od njegovih poluotoka) na tri civilizacijske cjeline:

1. Oksident ili Zapadna Europa, koja danas uključuje Sjevernu i Južnu Ameriku, Australiju i Novi Zeland, a proteže se do Jadranskog mora
2. Orijent koji čine tri poluotoka: Indija, Jugoistočna Azija (s Indonezijom) i Kina (s Japanom i Korejom), a koji se zapadno proteže do rijeke Inda
3. intermedijarnu regiju koja je istodobno dio Orijenta i Oksidenta te pokriva široki pojas između Jadranskog mora i rijeke Inda, odnosno istočnu polovinu Europe i Zapadnu Aziju (dakle, uključujući Rusiju i Iran). Zapadna granica intermedijarne regije, odnosno granica s Oksidentom linija je Zagreb – Beograd (Kitsikis, 1994: 15–16).

¹ Izvor: Wikipedia, Licence Creative Commons. 25 siječnja 2008.

Karta 2 – Smještaj zapadne granice intermedijarne regije

Koncept intermedijarne regije adekvatan je prošireni analitički geopolitički okvir za Mediteran. Omogućuje moderaciju transdisciplinarnog 3D dijaloga: na globalnoj, svjetskoj razini, budući da mediteranski bazen koncentrira *inpute* i *outpute* svih poznatih civilizacija, odnosno *feedbackove* njihovih interakcija u prostoru intermedijarne regije iz kojeg su sve proistekle. Na regionalnoj razini radi se o dijalogu između mediteranskih i nemediteranskih država EU, dok na nacionalnoj razini uspostavlja dijalog između mediteranskih i nemediteranskih dijelova nacionalnih prostora.

Tako smještaj zapadne granice intermedijarne regije, dakle njene granice s Oksidentom na relaciji Zagreb – Beograd omogućuje i argumentira analize prema kojima su hrvatsko-srpski sukobi generirani internalizacijom vanjskih sukoba, odnosno interakcijom u graničnom prostoru između globalnih anatagonizama: Orijent – Oksident, Sjever – Jug. Hrvatska strana inkarnira oksidentalnu, a srpska orijentalnu poziciju u službi „civilizacijske misije” dominantnih velesila datog povijesnog trenutka. Tu hipo-

tezu potvrđuje i činjenica da se hrvatsko-srpski konflikt održao unatoč ili zahvaljujući regionalnim upravljačkim alatima velikih sila: formalnim jugoslavenskim i neformalnim zapadnobalkanskim zajednicama (Vujačić, 2016: 255–352).

Sigurnosna situacija u intermedijarnoj regiji permanentno je alarmantna, prepuna višedimenzionalnih sigurnosnih rizika, budući da taj prostor nije razvio svijest o vlastitoj međucivilizacijskoj povezanosti, pa ni vlastiti regionalni blokovski koncept kojim bi spriječio internalizaciju njemu vanjskih konflikata. Destabilizaciji su podložni ne samo zapadni (hrvatsko-srpski) i istočni granični pojas intermedijarne regije (Pakistan),² nego i središnji/sredozemni mediteranski bazen u kojem se preklapaju *outputi* pristigli s istočnih i zapadnih granica.

Mediteran i mackinderijanske strategije

U geopolitičkom i geoeonomskom smislu, pojam Mediterana podrazumijeva ne samo more, već i prostor obalnih država, vrlo različitih po stupnju ekonomskog razvoja kao i političkog ustroja.³ Šire definicije uključuju i crnomorsku regiju, što Sredozemlju daje ulogu svojevrsnog komunikacijskog gordijskog čvora koji čine tisućljećima međusobno isprepletani, pa danas i zapetljani komunikacijski koridori između Europske unije, Sjeverne Afrike, Bliskog istoka, Crnog mora i šireg prostora Euroazije. U tom kontekstu, o Sredozemlju govorimo kao o kompaktnoj geopolitičkoj cjelini koja omogućuje „kontakt niza zemalja koje se nalaze na obalama Mediterana i onih koje su od njega udaljene” (Vukadinović, 1986: 14), što može biti prednost u nastojanjima da se realizira dijalog, ali i ozbiljan nedostatak. Naime, sigurnost mediteranskog (sredozemnog) bazena neodvojiva je od stanja sigurnosti u okolnim regijama, zbog čega je Sredozemlje, još od vremena hladnog rata, izravno izloženo različitim ugrozama i prijetnjama

² Pakistan, država stvorena podjelom britanske Indije 1947., koja (iako joj prijete stečaj) raspolaže nuklearnim naoružanjem, često je uspoređivana s Titovom Jugoslavijom. U tom kontekstu Pakistan, kao središte političkog islama, na raskršću arapsko-perzijskog svijeta te srednje i južne Azije, predstavlja liniju geopolitičkog napuknuća. Vjerojatno zbog svog statusa raskršća na granicama više drevnih civilizacija, Pakistan je redovito u „mrtvom kutu” observacija. Čak i kod inače glasnih anglosaksonskih istraživača, iako se radi o kriznom žarištu od najvećeg značaja: indopakistanskom koji je generirao već tri rata. Naime, „maleni” je Pakistan, pored kineske potpore, uspio naći uporište i u srednjoj Aziji te time poboljšati svoju stratešku dubinu. Oficijelni je Pakistan sudjelovao u stvaranju pokreta afganistanskih talibana, bio je prva država koja je priznala njihov režim. Danas su još uvijek islamabadske trupe prisutne u Afganistanu. Štoviše, kroz svoje madrase – kuranske škole koje obučavaju brojne domaće i strane Mudžahedine, Pakistan se smatra jednim od glavnih svjetskih središta političkog islama (Jaffrelot: 2000).

³ Geografski Mediteran obuhvaća prostor južne Europe: Španjolsku, Francusku, Monako, Italiju, Sloveniju, Hrvatsku, Crnu Goru, Albaniju, Grčku, Cipar i Maltu; istočni azijski dio: Tursku, Siriju, Libanon i Izrael te prostor sjeverne Afrike: Egipat, Libiju, Tunis, Alžir, Maroko.

miru, a o čemu svjedoče trajne krize: bliskoistočna, jugoslavenska, krimska, kriza u Perzijskom zaljevu te nemiri i ratno nasilje u državama Saharske (Sjeverne) Afrike.

Prema hrvatskom geopolitičaru Radovanu Paviću (1971: 399), Mediteran je jedno od najtipičnijih mora Rimlanda, čija opća obilježja „diktiraju” interesi i angažiranost velikih sila kao i procesi militarizacije koji su još od vremena hladnog rata regiju postavili u središte latentnog blokovskog konfrontiranja. Naime, radi se o najvećem unutar-njem, sasvim zatvorenom bazenu, odnosno međukontinentalnom moru koje je povezano s Atlantskim oceanom (tjesnac Gibraltar), Indijskim oceanom (Sueski kanal) te Crnim morem (Bospor i Dardanele). U geostratezijskom smislu, Pavić osobito naglašava njegove prirodne geografske karakteristike poput horizontalne razvedenosti, pri čemu veliki zaljevi (Jadransko more) ili zatvorena mora (Egejsko) pružaju mogućnost izoliranja od drugih djelova sredozemnog bazena. Uz Siciliju i Sardiniju, autor izdvaja geostrateški položaj Malte, tog, kako navodi „nepotopivog nosača aviona” (*ibid*: 401), koja ostaje nezaobilazan čimbenik u kontroli komunikacija između istočnog i zapadnog Mediterana, kao i južne Europe i Sjeverne Afrike. Zbog svih navedenih prednosti, Sredozemlje je u svojoj višetisućljetnoj povijesti postalo izvorište najstarijih civilizacija. Ipak, u ovoj novijoj, mackinderijanskoj, neosporne prednosti regije transformirale su se u njene nedostatke! Naime, zbog brojnih kriznih žarišta i iznimne koncentracije vojnih blokovskih potencijala, Mediteran je već tijekom hladnog rata postao jedna od najneuralgičnijih svjetskih geopolitičkih regija, prostor demonstriranja globalne moći velikih, nemediteranskih sila, što je znatno pridonijelo njegovoj eroziji i nezapamćenoj devastaciji.

Naime, nakon pada Berlinskog zida svjedočimo ubrzanom anglo-američkoj ekspanziji prema Istoku koji postaje objekt geopolitike *enlargementa* i *engagementa*, odnosno strategije širenja zapadnog ekonomskog, političkog i sigurnosnog poretka, ali i prostor angažiranja te implementiranja utjecaja brojnih globalnih aktera – NATO-a, EU-a, međunarodnih financijskih institucija pod vodstvom Sjedinjenih Država (Polović, 2014). U tom kontekstu, geostrateško značenje mediteranskog bazena postaje osobito značajno zbog „posredničkog geografskog smještaja kao tranzitnog zapadnog komunikacijskog i prometnog čvora, prolaza prema izvorištima nafte i plina od Arabijskog poluotoka i Kavkaza” (Vujić, 2008: 17). Mediteran, kao važna spojnica triju kontinenata ima iznimno gospodarsko značenje, njegov energetska potencijal pojačava rivalitet velikih sila, kontrola nad njim postaje dominantan interes ne samo SAD-a i njihovih saveznika, već i Rusije i Kine, globalnih aktera koji preuzimaju ulogu autoritativnog vanjskog regulatora mediteranskog prostora. Posljedično, Sredozemlje kao „regija dijaloga” (Matvejević, 1987) postupno postaje prostor konfrontacija i napetosti koje je razdiru, ali sve više i periferija proširene Europske unije koja i sama funkcionira kao periferija anglo-američke supersile. Prema konceptu Rimlanda, obje periferije od tada su izložene razvojnoum propadanju i narastajućim globalnim, regionalnim,

nacionalnim geopolitičkim rizicima. Uloga prolaza/hodnika (Vujić, 2008: 19) prema Srednjem i Bliskom istoku, Mediteran podjednako čini dijelom vitalnih sigurnosnih interesa SAD-a i njenih zapadnih saveznika, ali i Ruske Federacije te Kine kao njihovih potencijalnih suparnika. Od središta svijeta ili subjekta povijesti, sredozemni se bazen tako pretvorio u „puki objekt moći ili objekt globalizacije američkog tipa”, ili „ljetnu rezidenciju milijuna globaliziranih likova željnih mirisa Mediterana” (Mildorović, 2018).

Sigurnosni izazovi u sredozemnom bazenu

Uz prikaz geopolitičkih odrednica Mediterana, u radu se posebno analiziraju suvremeni sigurnosni izazovi regije koja se zbog uzavrelosti političkih, gospodarskih i sigurnosnih prilika sve češće doživljava kao snažna prijetnja europskoj sigurnosti. Naime, sigurnosno ozračje na Mediteranu oblikuje se pod utjecajem interakcije između unutarnjih turbulentnih društvenih procesa (socijalnih tenzija, rastuće rasne i vjerske nesnošljivosti) i globalne vanjske geopolitičke depresije.⁴

Vanjski rizici

Prvi temeljni, ključni sigurnosni izazov mediteranske regije manjak je autonomne organizacijske strukture, opremljene obrambeno-sigurnosnim konceptom koji je spreman odgovoriti na vanjske sigurnosne izazove. U nedostatku te strukture, mediteranski je bazen internalizirao globalne geopolitičke rizike današnjice čija je lista impresivna: prijelaz iz društva napretka/društva blagostanja za sve u društvo rizika/društvo blagostanja za privilegirane (Bourg, 2013; Vujačić, 2016: 352); oslabljeni legitimitet liberalnih demokracija, kao i manjak volje njihovih vođa za rješavanjem strukturalnih problema od zajedničkog interesa (Grunberg, 2002); rast *antiestablishment* raspoloženja (populizam); izolacionizam i *Tucydides Trap*, odnosno antagonizam između etablirane supersile (SAD) i sile u usponu koja bi je mogla dostići (Rusija); napetosti u američko-kineskim odnosima (Defraigne, 2017: 31 – 48); nesporeduma s katastrofalnim posljedicama oko *cyber* i terorističkih napada (Alava, 2018: 39–52), sjevernokorejskih nuklearnih pokusa, američke i ruske podrške suprostavljenim frakcijama u Siriji; nekontrolirano američko-kinesko industrijsko i vojno rivalstvo u razvoju umjetne inteligencije⁵ / proizvodnji samosvjesnih robota (Hérisson, 2016:

⁴ Prema Ianu Bremmeru, predsjedniku Eurasia Groupe, svijet je 2017. ušao u razdoblje geopolitičke recesije, a u 2018. bliži je geopolitičkoj depresiji nego povratku donedavnoj stabilnosti: <https://www.eurasiagroup.net/issues/top-risks-2018>.

⁵ Pristup umjetnoj inteligenciji je generaliziran, čime je povećan rizik od *cyber* napada na kritične infrastrukture (nuklearne elektrane, elektronske sustave bolnica i petrokemijskih postrojenja, sustave za opskrbu energijom i pružanje usluga). Jednako je porasla opasnost od ciljane propagande,

145–164); američki protekcionizam te izlazak iz priznatih međunarodnih sporazuma; nestabilnost južne Azije (širenje islamizma, protukineskog i protumanjinskog raspoloženja, indijski nacionalizam); rizik od daljnje destabilizacije afričkih država (spirala: siromaštvo, nesigurnost, nasilje/terorizam); nastavak fragmentacije EU (Blot, 2017: 5–19); opasnost od imbrikacije geopolitičkih izazova sadržanih u *globalnom zatopljenju* (pregovori oko energetske tranzicije i prilagodbi njoj, oko pitanja obrane i sigurnosti u korelaciji s fenomenom multiplikacije prirodnih katastrofa (RIS, 2018) i rastom migracijskih valova).

Kako ne postoji mediteranski geoekonomski blok, poput APEC-a (Azija – Pacifik) i BRICS-a, Sredozemlje je postalo poprište sukoba između, s jedne strane Sjedinjenih Država i euroatlantskih saveznika te Rusije, Kine, Turske, Irana, Saudijske Arabije, Indije, ali i zainteresiranih država s područja Afrike, jugoistočne i središnje Azije. Kako, nadalje, ne postoji ni artikulirana mediteranska geopolitička strategija, ni vojna struktura, mediteranski bazen poslužio je (služi i dalje) kao poligon za testiranje tuđih razrađenih geopolitičkih koncepata i naoružanja.

Još krajem 20. stoljeća, novi američki unilateralizam utemeljen na viziji neokonzervativaca okupljenih oko Projekta za novo američko stoljeće (*Project for the New American Century*)⁶ založio se za planetarno prisustvo Sjedinjenih Država (uključuje i pozicioniranje na Mediteranu), a s ciljem jačanja američkog globalnog utjecaja. Neograničeno, preventivno djelovanje u biblijskom ozračju kažnjavanja „osovine zla”, prometnulo se tako u strateško američko, ali i savezničko ovladavanje ključnim regijama svijeta – Euroazijom, Bliskim istokom, Perzijskim zaljevom, dakle, proširenim Mediteranom. U tom križarskom pohodu supersile ili projektu *rata protiv terora*, osobito je režim zaštite ljudskih prava postao vrijedan emocionalni, moralni argument za vođenje tzv. *pravednih ratova* (Polović, 2014: 55). Odgovornost za zaštitu (*The Responsibility to Protect*), postala je tako ideološka misao vodilja koju su Sjedinjene Države, kao i njeni europski saveznici iskoristili za (unilateralno ili uz odobrenje VS UN-a) poduzimanje brojnih vojno-humanitarnih intervencija (Irak 1990., SR Jugoslavija 1995., Kosovo 1999., Afganistan 2001., Irak 2003., Libija 2011., Sirija 2011.) ili *obojenih revolucija* (Srbija 2000., Gruzija 2003., Ukrajina 2004., Arapsko proljeće 2011., Ukrajina

odnosno manipulacije informacijama te manipulacije javnog mnijenja putem filtriranja informacije i *chatbota* (aplikacija/robot simulatora konverzacija što siju mržnju). Za sada, suparništvo među državama sprečava bilo kakav smiren i konstruktivan dijalog (Boniface: 2017).

⁶ *Project for the New American Century* pokrenuli su 1998. neokonzervativni ideolozi s područja međunarodnih odnosa i vanjske politike (Robert Kagan, William Kristol, Robert Zoellick, Norman Podhoretz i Charles Krauthammer). Novi američki unilateralizam nastao kao spoj klasičnog realizma koji polazi s pozicije dominacije i nadmoći SAD-a u odnosu na ostale globalne aktere i wilsonijanskog liberalnog idealizma koji zastupa ideju globalnog širenja demokracije i ljudskih prava, značajno je obilježio vanjskopolitičke koncepte američkog predsjednika Georga Busha mlađeg.

2014., Makedonija 2017.). Međutim, danas je sasvim očito da političke, društvene, kao i ekonomske posljedice poduzetih vojnih intervencija te neuspjeh nasilne demokratizacije tih država, poništavaju temeljnu ideju vojnog humanitarizma – zaštitu civilnog stanovništva. Ipak, strateški imperativi ovladavanja resursima sve vidljivije usmjera-vaju tijekom budućih vanjskopolitičkih akcija globalnih aktera. Regionalni sukobi i rato-vi koji se vode na prostoru Mediterana i šireg okruženja (intermedijarna regija), pod dominacijom interesa globalnih državnih, kao i nedržavnih aktera (multinacionalnih korporacija) postaju permanentno društveno stanje čije posljedice (migracije, terorizam itd.) suočavaju europsku javnost s potrebom utvrđivanja odgovornosti vlastitih vlada za nastalu humanitarnu situaciju. Naime, u sredozemnom se prostoru, kao i u intermedijarnoj regiji, a unutar limitiranih nacionalnih prostora, vode istodobno građanski i međunarodni ratovi (po modelu *proxy war*), kojim putem se, povratno, kontaminacija unutarnjim sigurnosnim rizicima mediteranskog prostora planetarno širi. O kojim se to unutarnjim rizicima radi?

Unutarnji sigurnosni rizici

Drugi ključni sigurnosni izazov mediteranske regije je (priznat ili prikriven) fenomen prijelaza iz laičkih u vjerske države koji se *dogodio* putem deformacije izvornog laicizma kao pozitivnog ideala koji afirmira slobodu savjesti, jednakost između vjernika i ateista, zapravo predstavlja temeljno načelo i jamstvo javne sfere. Danas je model integracije i laiciteta, utemeljen na načelu neutralnosti religija ili isključenja bilo koje religije iz javne sfere, zapravo, doživio poraz. Radi se o svojevrsnom povijesnom pomaku unazad koji, s obzirom na višetisućljetnu civilizacijsku tradiciju Sredozemlja, donosi panopliju davno „viđenih” i povijesno prepoznatih unutarnjih sigurnosnih rizika, koje navodimo u nastavku.

Vjerska netrpeljivost

Planetarno prihvaćen, anglo-američki neoliberalni upravljački koncept temelji se na interakciji između dviju posebno pojednostavljenih i nasilnih doktrina: tržišnom i islamskom fundamentalizmu, koje se susreću i isprepliću počevši od 1979. (Vujačić, 2016: 347). Od trenutka kada je iranski šah uspio uvjeriti afganistanskog vođu Daouda⁷ da se okrene protiv vlastitih komunističkih frakcija u afganistanskoj vojsci i upravi te da se potom usprotivi njihovom preventivno organiziranom državnom udaru, nastupaju na scenu Velika Britanija i SAD. Prva preuzima svoju povijesnu ulogu glavne suparnice tradicionalne ruske kolonijalne sile, a SAD funkciju njene produžene ruke, zadužene za destabilizaciju afganistanskog režima i naoružavanje islamskih

⁷ Mohammed Daoud je bratić afganistanskog kralja Mohammed Zahir Shaha. Svrgnuo je svog bratića i proglasio republiku, zahvaljujući pomoći afganistanskih komunista i financijskoj pomoći SSSR-a.

fundamentalista koje će se u narednim godinama odvijati preko pakistanske vojske.⁸ Britanci i Amerikanci računaju da će pokrenuta operacija proizvesti upravo ono čemu se nada Zbigniew Brzezinski, savjetnik za nacionalnu sigurnost za mandata tadašnjeg američkog predsjednika Cartera – pokrenuti intervenciju SSSR-a u Afganistanu, time diskreditirati svog jedinog regionalnog suparnika, a mudžahedine predstaviti međunarodnoj sceni kao jedine branitelje afganistanskog suvereniteta i hrabre borce protiv sovjetske okupatorske sile. Tariq Ali svjedoči o kontekstu afganistanske operacije: „Nije trebalo dugo čekati da Brzezinski pred fotografima pozira s pašunskim turbanom na glavi, dok se s vrha Khyberskog prijevoja,⁹ obraća afganistanskim fundamentalistima vičući: Alah je s vama! (Ali, 2002: 105–110). Naime, prethodno su Bijela kuća i Downing Street potvrdile mudžahedine kao jedine afganistanske borce za slobodu. Uspjeh Zbigniewljeve mackinderijanske strategije¹⁰ ili *strategije anakonde*, učinit će da i ubuduće, na političko-vojno-medijskoj svjetskoj sceni, sve radikalne islamske civilno-vojne frakcije budu korištene u istu svrhu. Njihov će broj rasti proporcionalno rastu broja svjetskih kriznih žarišta koja zahtijevaju vojne intervencije SAD-a (NATO-a), a putem kojih anglo-američka dominacija dobiva planetarnu dimenziju, odnosno, u kojima se Sjedinjene Države nameću kao *svjetski superpolicijac*. Nužno je napomenuti da je takvom razvoju situacije više pridonio manjak volje za djelovanjem i moći, sveprisutan kod anglo-američkih saveznika i rivala, nego višak volje za moći svjetske supersile.

Od 1979. do danas, islamski fundamentalizam sasvim je destabilizirao *stari svijet*, odnosno Mediteran i njegovu širu intermedijarnu regiju – izvorište svih vjera koja skladišti svjetsku civilizacijsku memoriju. Za razliku od siromašne civilizacijske memorije *novog svijeta*, onu bogatu memoriju *starog svijeta* ne treba razvijati, moguće ju je odmah eksploatirati. Potencijalna i aktivna krizna žarišta na Mediteranu i intermedijarnoj regiji danas su nebrojena, a nivo nereda (entropija) u sistemu za međunarodne odnose kritičan. Islamski fundamentalizam planetarno je proširio vjerske netrpeljivosti, a razvijeni svijet bilježi pomak unazad, povratak vjeri, koji jasno eksplicitiraju razmišljanja *novih* Europljana poput Abdullaha Jalila, 33-godišnjeg Francuza, koji je rođen i odgajan u dobrostojećoj katoličkoj obitelji senegalskog podrijetla. Međutim, Jalil se vratio na islam svojih daljnjih predaka te je danas imam u Nétrevilleu, jednom od prostora koje je Francuska republika očito napustila: „Za ljude kršćanske tradicije ja nisam ništa drugo do li statistička greška – crnjo kojeg su se svojedobno umarali kristijanizirati, da bi se danas vratio islamu...”, (Nivat, 2017: 72). Drugi *novi* Europlja-

⁸ Pakistan je prva islamska republika na svijetu, proglašena 1956.

⁹ Strateški važan visoki planinski prijevoj, 1030 m, između Afganistana i Pakistana.

¹⁰ Strategija ekspanzije prema euroazijskom istoku, Heartlandu/Rusiji, neprijateljskog okruživanja Rusije putem širenja NATO-a i EU (Chaliand: 2002).

nin, Hassan Hammouche, upravitelj francuske džamije u kojoj Abdullah propovijeda, ne libi se jasno i glasno deklarirati (sloboda govora) da je vjerski preporod francuskih muslimana u službi prevladavanja vrijednosnog sustava francuske nacionalne države, a u korist vjerskog univerzalizma. Hassan sa smješkom zaključuje: „Ako se sada kršćanske crkve ponovno pune, to je zahvaljujući baš nama (muslimanima)! Otkako se islam spominje u negativnom kontekstu, mnogi su ljudi ponovno otkrili da su kršćani, zar ne?” (Nivat, 2017: 74). Novi Europljani tako svjedoče o visokoj cijeni koja se plaća za savezništva pod svaku cijenu. Takva su savezništva, prije geopolitike islama, omogućila i ustoličila geopolitiku mafija, odnosno načine na koji su mafija i organizirane kriminalne skupine stavljene u funkciju nezamjenjivog alata za postizanje određenih geopolitičkih ciljeva. Radi se o „crnoj strani globalizacije” (Gayraud, 2008: 15).

Savezničke mafije: organizirani kriminal kao ključni izazov mediteranskih država

Prisjetimo se, u Drugom svjetskom ratu, prilikom oslobođenja Sicilije, američka Cosa nostra bila je tretirana kao zapadni saveznik. Podjednako kao i japanske jakuze, na koje se američka vojna vlada oslanjala u svojoj borbi protiv komunističke opasnosti tijekom šest poslijeratnih godina okupacije, odnosno upravljanja Japanom. U kubanskom slučaju, američka je Cosa nostra, pomoću generala Batiste (jednog od diktatora saveznika SAD-a), tu otočnu državu uspjela transformirati u svoj *paradise* s kazinima za pranje prljavog novca. Mafijaški raj nestao je tek 1959., preuzimanjem vlasti od strane Fidela Castroa i njegova komunističkog režima. U bivšem jugoslavenskom slučaju, u savezništvu sa svjetskom supersilom ilustrirao se još jedan neočekivani partner: američka albanska mafija. Njena je ekspanzija uvelike pridonijela otvaranju koridora za širenje oksidentalne vojne i ekonomske sile prema bivšem sovjetskom prostoru. Naime, američki senator Robert Dole, kao najistaknutiji zapadni političar koji je 1988. posjetio Kosovo, svojom je osudom eskalirajućeg kršenja ljudskih prava kosovskih Albanaca od strane jugoslavenskih (srpskih) vlasti u toj autonomnoj pokrajini, već tada pripremio teren za uvođenje sankcija Jugoslaviji (Polović, 2004: 42). Bio je to početak tri desetljeća dugog procesa teritorijalnog „sužavanja” Srbije, još uvijek službeno nedovršenog. Naime, po izbijanju rata na prostoru bivše Jugoslavije, američki su dužnosnici Oslobođilačku vojsku Kosova (OVK) tretirali kao terorističku organizaciju. Situacija se sasvim izmijenila kada je OVK pristao surađivati s CIA-om, nakon čega je američka vojska započela OVK opskrbljivati oružjem u zamjenu za operativne obavijesti. U opisanom kontekstu, OVK je funkcionirao kao politički i medijski paravan albanske mafije, a NATO kao alijansa koja je u srcu Europe instalirala jednu „malu Kolumbiju” (Gayraud, 2008: 16–148).

Proizvodi tih savezništava, u europskom kao i u drugim svjetskim prostorima NATO-ve su vojne baze. Praksa vojnih humanitarnih intervencija pokazala je da je

pax americana trajni izvor regionalne i globalne nesigurnosti. Naime, vojne operacije poduzete s ciljem zaštite ljudskih prava i promicanja demokracije, ali i „oslobađanja” nekog teritorija, u pravilu služe postizanju određenog geostrateškog cilja. NATO se, konstrukcijom vojnih baza, trajno implantira u „oslobodeni” prostor te se nameće kao branitelj od svih „izama” (prije fašizam, komunizam, šovinizam, a danas terorizam) te kao promotor i zaštitnik njemu naklonjenih lokalnih obavještajno-političkih struktura.

Ilustrativan je primjer Bondsteela, vojne baze na Kosovu s čijom je izgradnjom američka vojska započela usporedno s aktivnostima na dijabolizaciji hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana te srpskog Slobodana Miloševića. Uslijedile su brojne ICTY-eve optužnice, preuzimanje vlasti u Hrvatskoj od strane Stjepana Mesića (2001), promjena vlasti u Crnoj Gori 1998. (dolazak Mila Đukanovića) te bombardiranje SR Jugoslavije od strane NATO-a (Allied Force, 24. ožujka – 9. lipnja 1999). Za razliku od drugih vojnih operacija koje su SAD i NATO poduzeli tijekom 90-ih, operacija *Allied Force* izvedena je bez odluke Vijeća sigurnosti UN-a. Zračni udari i prijetnja kopnenom intervencijom prisilili su jugoslavenske vlasti da zatraže primirje,¹¹ nakon čega je NATO na Kosovu rasporedio 50 000 dobro naoružanih vojnika iz zemalja članica NATO-a, zemalja partnera i ne-NATO zemalja pod jedinstvenim zapovjedništvom i nadzorom misije Kosovo Force – KFOR.¹² Za razumijevanje geopolitike Balkana dvije su stvari od fundamentalnog značaja: regija je granično područje između Europe i Bliskog istoka koje predstavlja istočna vrata Mediterana, ili kako navodi Huntington „kontaktnu zonu civilizacija” – zapadne, pravoslavne i islamske. Stoga je Balkan poprište stalnog nadmetanja nekoliko sukobljenih geopolitičkih aktera – srednjoevropskog kontinentalizma (Njemačka i Austrija), ruskog euroazijanizma, turskog neosmanizma i angloameričkog atlantizma. Anglosaksonska opcija (SAD i Velika Britanija) vješto koristi i održava duboke podjele među narodima regije, ali manipulira i interesima drugih velikih sila – Njemačke i Turske, osobito.

Američka ideja neovisnog Kosova s Bondsteelom koji tu neovisnost brani, uspjela je zaživjeti zahvaljujući savezu između OVK-a i sklonim joj obavještajno-političkim opcijama u Hrvatskoj i Crnoj Gori.¹³ *Bondsteel* će potom (2000. – 2010.) često biti per-

¹¹ Sporazumom iz Kumanova postignutim 9. lipnja 1999. između vlade SRJ i Republike Srbije i KFOR-a dogovoreno je povlačenje jugoslovenskih snaga sa Kosova u fazama, a na lokacije izvan Kosova u Srbiju.

¹² NATO priručnik, 2006: 154.

¹³ Josip Manolić svjedoči o susretima u Beču sa Zbigniewom Brzezinskim (1. prosinca 1994.) i dužnosnicima tamošnje američke ambasade, a koje je, u suradnji s austrijskim visokim dužnosnicima (ministrom vanjskih poslova Mockom i njegovim savjetnikom Wilferom) i putem svojih obavještajnih kontakata, organizirao za Josipa Buljevića u ime stranke HND, kao i za sebe, te budućeg hrvatskog predsjednika, a tadašnjeg disidenta Mesića (Manolić, 2015: 346–349).

cipiran kao „reducirana verzija Guantanamo”¹⁴ i važan alat u službi daljnje američke ekspanzije prema Istoku, u skladu s geostrategijom Brzezinskog. Hrvatska i crnogorska vlada u tom će periodu biti često prozivane zbog veza s albanskom mafijom (Naim: 2012), koje će negirati. Brojne države i danas oklijevaju priznati kosovsku državu, jer analize eminentnih svjetskih stručnjaka, poput balkanologa Gilles Troudea i kriminologa Jean-François Gayrauda, potvrđuju sumnje da neovisno Kosovo funkcionira kao svojevrsna „revolving platforma” za trgovinu drogom, za prostituciju i trgovanje ljudskim organima (Trude, 2011: 209–213).

Dugo tretiran kao marginalni problem iz novinarskih crnih kronika ili lako rješiv izazov za državne represivne aparate, organizirani je kriminal postupno prerastao u ključnu problematiku mediteranskih država. Njegova geoekonomska i geopolitička dimenzija čine da je neuporedivo složeniji i smrtonosniji od neuvjerljivo definirane terorističke prijetnje, čija je smrtnost obrnuto proporcionalna političko-medijskim strastima koje generira.¹⁵

Plaćeničko poduzetništvo

Posthladnoratovska globalizacija otvorila je nove mogućnosti financijskog probitka, kako savezničkim mafijama, tako i privatnim inačicama savezničkih službenih vojnih struktura. Razvila se nova forma plaćeničkog *businessa*. Naime, smirivanje konflikta „niskog intenziteta” danas se najčešće povjerava privatnim tvrtkama, a i međunarodna zajednica često na njih prenosi svoje intervencijske ambicije (Bayart, 1998: 50). Transnacionalne plaćeničke tvrtke tako su dobile priliku diversificirati svoju lepezu usluga. One se danas protežu od zaštitarskih i obavještajnih usluga, analize sigurnosnih rizika, administrativnih, pravnih i financijskih usluga, do eksploatacije rudnika (primjer tvrtke Wesley Clark na Kosovu) i drugih resursa (infrastruktura za transport dobara i osoba) u zamjenu za pružanje temeljnih plaćeničkih usluga (Banégas, 1998: 179–194).

U tom je kontekstu već 1998. Richard Banégas uspoređivao koncesionarsku ekonomiju koju su te tvrtke uspjele razviti s istovrsnom iz 17. stoljeća koju je inicirao i prakticirao britanski kralj James I. (1630. – 1725.) kako bi Britance favorizirao u utrci za nova tržišta. Naime, tko god bi tada odlučio trgovati na nekom tržištu, taj nije mogao slobodno poslovati bez odobrenja i zaštite, u tom prostoru vojno prisutnih, velikih sila.

¹⁴ Što je izjavio Alvaro Gil-Robles, povjerenik Vijeća Europe za ljudska prava 25. studenog 2005., nakon iznenadne posjete Kosovu, a potvrdio pučki pravobranitelj Kosova (ombudsman): „Bondsteel izmiče bilo kakvoj civilnoj kontroli” (Le Monde, 26. studenog 2005).

¹⁵ U 2017., „crnoj godini”, broj terorističkih napada u Zapadnoj Europi porastao je u odnosu na 2016. za 7% (291 napad) i činio 3% od sveukupnog broja terorističkih napada. Međutim, smrtonosnost tih napada pala je u 2017. za 65% u odnosu na 2016. – 83 poginula ili 0% od sveukupnog broja poginulih (Le Figaro, 2018).

Ta imperijalna *praksa* snažno je utjecala na razvoj privatnih sigurnosnih tvrtki, na način da su one svoju ponudu usluga prilagođavale potrebama velikih sila. Tako i danas, u katalogu usluga koje nude multinacionalke novog plaćeničkog poduzetništva, podjednako su prisutne najjednostavnije zaštitarske usluge, kao i one najkompleksnije (*packages*). U ovim posljednjim, ne nude se više samo ratne usluge, nego i *peace-keeping* solucije po sistemu „ključ u ruke.” Radovi brojnih istraživača (Olsson, 2009: 67–83) potvrđuju da suvremenim plaćeničkim poduzetništvom dominiraju britanske (*Defense Systems Limited – DSL*), američke (bivši *MPRI*, danas *Engility Corp.*), južnoafričke (*Executive Outcomes*) i izraelske tvrtke (*Levdan*). Njima, kao i plaćeničkim trupama, rukovode bivši oficiri britanske, američke, južnoafričke i izraelske vojske. Oni za borbe na terenu, dakle u ratnim žarištima diljem svijeta, angažiraju lokalne vojnike koje impliciraju u lokalnu koncesionarsku ekonomiju.

Tako su, u okviru anglo-američke geopolitike i geoekonomije koje se temelje na neoliberalnoj doktrini, brojne kompanije koje čine plaćeničku *hidru* imale priliku blisko surađivati. Među njima posebno mjesto zauzimaju britanska tvrtka *Sandline International* (SI) i njena južnoafrička inačica *Executive Outcomes* (EO), koje jedna drugoj služe kao „podizvođač” radnji, a u konstitutivnom su smislu tvrtke-kćeri velikog holdinga *Strategic Resources Corporation* (SRC).¹⁶ Npr., tijekom rata u Bosni i Hercegovini, britanskom firmom SI upravljao je potpukovnik Tim Spicer, bivši časnik britanske vojske koji je kao heroj izašao iz Malvinskog (Falklandskog) rata, prošao protuterorističku obuku u Sjevernoj Irskoj te zatim obnašao funkciju savjetnika tijekom rata u Iraku. Spicer je 1994. postao dio tima generala britanske regularne vojske u BiH, *sira* Michaela Rosea. Postavljen od strane Ujedinjenih naroda na mjesto zapovjednika zaštitnih snaga Ujedinjenih naroda (UNPRPFOR) u BiH, britanski je general za glasnogovornika izabrao baš Tima Spicera. Drugi takav primjer javno-privatnog partnerstva, ovaj put američkog, angažiranje je plaćeničke multinacionalne korporacije Holding *MPRI* od strane hrvatskog ratnog ministra obrane i Tuđmanova povjerenika za odnose sa SAD-om Gojka Šuška, radi postizanja osmoze s Pentagonom – ravne onoj prethodno postignutoj s *MPRI*-em koji je Pentagon preporučio za poslove modernizacije Hrvatske vojske (Manolić: 2015). Naime, propagandna brošura tvrtke *Holding Military Professional Resources Inc.* (osnovane 1987. od strane osam umirovljenih visokih američkih časnika) promicala je, ne samo svoju impresivnu listu suradnika na kojoj su figurirale tisuće imena, oficira američke vojske, nego i činjenicu da se sjedište

¹⁶ Sjedište firme SRC je na Bahamima, a njen je kreator Eeben Barlow, bivši zamjenik čuvenog 32. bataljona Buffalo južnoafričke vojske (SADF) i bivši aktivni pripadnik okrutnog *Civil Cooperation Bureau* (CCB), odgovornog za ubojstva brojnih antiapartheid aktivista, koji je – anticipirajući dezagregaciju CCB-a – osnovao *Executive Outcomes* 1989. te svoje usluge nastavio prodavati bivšim metama CCB-a.

MPRI-a fizički nalazi tik uz Pentagon te da u upravnom odboru sjede političari koji su za Bijelu kuću odrađivali neke od najosjetljivijih poslova.

Polivalentnost plaćeničkog *businessa* i organiziranog kriminala¹⁷ temeljno su postignuće posthladnoratovske transformacije tih tradicionalnih predatorskih aktivnosti. Na taj su se način velike plaćeničke i kriminalne organizacije osposobile za oportunističko i pragmatično osvajanje bilo kojeg tržišta, u skladu sa čistom predatorskom logikom.

Slabost državnih institucija: dominacija kriminogenih struktura

Kako u mackinderijanskim geostrategijama, poglavito posljednoj Brzezinskog, mediteranski bazen ima funkciju „hodnika”, a mafije i plaćeničko poduzetništvo implicirani su u ostvarivanju geostrateških ciljeva, Sredozemljem bezbrižno *prometuju* i susreću se sve poznate mafije¹⁸ kao i plaćeničke multinacionalne korporacije. Urušene mediteranske i države intermedijarne regije najbolji su im klijenti. Tranzijska, postkonfliktna društva obilježava kronična slabost državnih institucija uslijed sprege interesa politike, poslovne zajednice, medija, pravosuđa i organiziranog kriminala. Ratno profiterstvo razvija etablirani mirnodopski biznis koji uobičajeno poštiva regulativu korporativnog poslovanja, ali kad zatreba, uz suglasnost politike, koristi brutalne metode kriminalnog miljea. Dok plaćenici ratuju i/ili pacifiraju krizna žarišta, mafije organiziraju crna tržišta u prostorima devastiranim ratom, ekonomskim sankcijama i financijskim krizama, na rutama, u tranzitnim i prihvatnim centrima proganih i izbjeglih koji su izloženi svim oblicima eksploatacije.

Tako je u Italiji, državi članici i osnivačici Europske unije, u okviru sudskog postupka i afere „Mafia capitale”, razotkriven *modus operandi* „plavih i bijelih mafijaških ovratnika.” Prvi (bijeli) ovratnici, prisutni u državnim upravljačkim strukturama, zaduženi su za preusmjeravanje sredstava namijenjenih prijemu migranata. Drugi (plavi) ovratnici, zaduženi su za opskrbljivanje poljoprivrednika potplaćenom migrantskom radnom snagom. Treći, posrednički akter su socijalne zadruge, zadužene za skrb o migrantima, a koje je infiltrirala mafija. U aferi „Mafia capitale”, otkriveno je 40-ak takvih socijalnih zadruga koje su u Rimu i njegovoj široj okolini, sredstva iz državnog proračuna namijenjena skrbi o migrantima preusmjeravale sebi i svojim suradnicima u korist. Opisana aktivnost, temeljena na suradnji između korumpiranih političara

¹⁷ Jedna ista kriminalna skupina sposobna je istodobno reketariti, trgovati drogom, prodavati krivotvorenu robu, lažirati sportske oklade, prati prljavi novac itd.

¹⁸ Jean-François Gayraud navodi devet „velikih” mafija, od kojih ih je sedam proisteklo iz mediteranskog prostora: Italija (talijanska Cosa nostra i njena prekoceanska nastavnica – italo-američka Cosa nostra, kalabrijska Ndrangheta, napuljska Camorra i puglijska Sacra Corona Unita), Albanija (albanska mafija), Turska (turska mafija), dok su trijade i jakuze proistekle iz Kine i Japana (Gayraud, 2008: 369).

i mafijom infiltriranih državnih i privatnih struktura, godišnje je procijenjena na 3 milijarde eura (BFM, 2017). S naznakom da su zamijećene similarne nepravilnosti u korištenju EU sredstava namijenjenih migrantima, dodijeljenih drugim prihvatnim državama.¹⁹

Iz navedenog je razvidno da je tržišni fundamentalizam – krajnje neoliberalni, tzv. *laissez-faire* kapitalizam, u kojem tržišne vrijednosti prednjače pred političkim i društvenim, više odgovoran za nespremnost EU-a pred migrantskom krizom od slabosti EU sustava za zaštitu granica. U potrazi za profitom sve je dozvoljeno, poglavito pretpostaviti vlastiti interes općem ili društvenom. Naime, neoliberalizam je u potpunosti oslobodio poduzetništvo i kapital bilo kakvih ograničenja ili moralnih stega te ekonomizirao političku sferu, istovremeno dok kontrolirani *mainstream* mediji također obavljaju svoj dio posla – uspješno od javnosti prikrivaju svaku vezu središta gospodarske i financijske moći s imigracijskom agendom.

Onako kako nije bilo moguće zaustaviti povijesne migracijske tokove, tako je nemoguće zaustaviti suvremene, ali ih je neophodno regulirati kako bi se spriječile demografske neravnoteže.

Migracije: neka zanemarena pitanja

Migratorna ruta jug – jug

Prema podacima Ujedinjenih naroda, danas je na migracijskim rutama ukupno 244 milijuna prognanih i izbjeglih. Prof. dr. sc. Catherine Wihtol de Wenden, direktorica istraživanja u francuskoj nacionalnoj istraživačkoj kući *Centre national de la recherche scientifique* (CNRS), smatra da se jednaki broj migranata kreće prema sjeveru i jugu planete. Naime, prvih 50% od ukupnog broja migranata kreće se na ruti jug – jug, a drugih 50% na ruti jug – sjever, što potvrđuje da je došlo do regionalizacije međunarodne migracije na način da neki migrantski tok čine prognani i izbjegli iz iste regije koji najčešće, u nedostatku sredstava i pristupa nekoj mreži krijumčara migranata, odabiru istu zemlju, najbližu njihovoj zemlji podrijetla. To je slučaj sa Sirijcima koji

¹⁹ *Business* privatnih zaštitarskih tvrtki prosperira proporcionalno povećanju broja migranata. U kontekstu akutne migracijske krize, pojačane kontrole, pritvaranja i deportacija, brojne privatne zaštitarske tvrtke pronašle su neiscrpn i izvor za povećanje profita: od *outsourcinga* za izdavanje viza do naplate javnim upravama usluga za prikupljanje podataka o migrantima, uzimanja otisaka prstiju i izrade digitalnih fotografija. Cijene tih usluga u privatnom sektoru znatno su veće od onih u javnom. U Velikoj Britaniji, zaštitarske multinacionale, poput G4S (ranije Group 4 Securitor), Serco i Geo, razvile su se zahvaljujući *boomu* privatizacija. U Sjedinjenim Državama CCA i GEO vodeće su tvrtke koje koncipiraju, grade, financiraju i eksploatiraju prihvatne centre/zatvore (Guantanamo), dok je Sodexho Marriott glavni dobavljač prehrambenih potrepština za pritvorenike. Tim je tvrtkama u interesu produživanje boravka pritvorenika za što, često uspješno, lobiraju (IRIN, 2014).

su uglavnom utočište potražili u Turskoj, Jordanu i Libanonu. Isto tako, 2/3 iužnjaka, izbjeglih zbog klimatskih nepogoda/promjena, migriraju unutar vlastitog državnog teritorija. Kako su zemlje Perzijskog zaljeva sve atraktivnije ekonomskim migrantima, one su postale treće migratorno odredište na svijetu, nakon EU i SAD-a (IRIS, 2018).

Migracije jug – jug izazvale su demografske neravnoteže. Tako npr. u Republici Libanon, mediteranskoj državi od 6 milijuna stanovnika, nekad poznatoj kao „Švicarska Srednjeg istoka”, pored Armenaca (140 tisuća),²⁰ Palestinaca (danas oko 180 tisuća) i drugih, izbjegličke kampove još uvijek puni oko milijun Sirijaca (UNHCR, 2017), čime je udio izbjegličke u libanonskoj populaciji dosegao kritičnih 25%. Kako bi se izbjegao novi ratni scenarij u tom prostoru (Dot-Pouillard, 2018), poput onog istodobno građanskog i međunarodnog rata (1975. – 1990.), koji je inicirao produženi boravak prognanih i izbjeglih Palestinaca, nužno je u Siriji stvoriti uvjete za brzi povratak izbjeglih osoba i time izbjeći pobunu migranata,²¹ kao i moguće manipulacije njome, a koje bi vodile u novi izraelsko-sirijski i danas moguć američko-ruski sukob u Libanonu, odnosno širem mediteranskom pojasu i pojasu intermedijarne regije.

Mediteranska migratorna ruta

Razorni potencijal prisilnih migracija pokrenutih od siječnja 2011., nakon Arapskog proljeća, humanitarne intervencije u Libiji te građanskog rata u Siriji, suočio je južne mediteranske članice Europske unije, kao i zemlje europske periferije s masovnim priljevom imigranata s područja Sjeverne i Subsaharske Afrike kao i Bliskog istoka i Azije. Prema podacima Frontexa²² u prvih osam mjeseci 2015. više od 500 000 migranata registrirano je na vanjskim granicama Europske unije. Sukobi u Siriji, Iraku, Srednjoafričkoj republici i južnom Sudanu izazvali su dramatičan broj izbjeglica u svijetu čiji je broj, prema UNHCR-u, po prvi put nakon Drugog svjetskog rata prešao 50 milijuna.

Migratorna ruta jug – sjever, odnosno mediteranska ruta prema EU, najprivlačnija je i najsmrtonosnija. Tako je u devet mjeseci 2018. u EU službeno pristiglo ukupno 96 527 migranata, od kojih 78 372 morskom, 18 155 zemaljskom rutom, a njih 1 728 poginulo je ili nestalo (IOM, 2018). Iako brojke potvrđuju trend smirivanja migratornih valova, postoje utemeljeni razlozi za zabrinutost stručne javnosti. Naime, iako je migracijski fenomen tisućljetan, u novo je doba akcentuiran ubrzanim rastom demografskih izazova, „bijela kuga” u EU prostoru i demografska eksplozija na afričkom kontinentu, zatim rastom socijalnih nejednakosti, globalizacijom transporta, kao i klimatskim

²⁰ Nakon turskog genocida nad Armencima 1915., Armenci koji su uspjeli pobjeći zahvaljujući podršci Francuza našli su utočište u Libanonu, kao danas i drugi bliskoistočni kršćani izloženi islamističkom nasilju.

²¹ Izvještaj UNHCR-a za 2017. upozorava na deteriorizaciju životnih uvjeta Sirijskih izbjeglica u Libanonu.

²² Izvještaj Frontex, 28. rujna 2015.

nepogodama i ratovima. Većina mediteranskih migranata kreće na neizvjesni put pod pritiskom i u uvjetima krajnje nesigurnosti, a s druge strane Mediterana, u razvijenim EU prostorima, iako pogodnim „bijelom kugom”, raste otpor prema galopirajućem priljevu neželjenih migranata koji bi mogli temeljito izmijeniti demografsku sliku EU, a time i njen način življenja. Identitetska kriza u zemljama Zapadne Europe, proizašla iz iskustva suživota s *novim* Europljanima te snažan otpor u istočnoj Europi prema eksperimentaciji tog suživota (zemlje Višegradske skupine), generiraju tenzije između zapadnih i istočnih Europljana.

Afrika je danas u epicentru te mediteranske problematike. Naime, radi se o kontinentu toksične interakcije između nekoliko dinamika: galopirajućeg rasta stanovništva koji otvara pitanje pristupa zdravstvenoj zaštiti, ali i modernim tehnologijama; manjka prirodnih resursa – vode i plodnog tla, vrlo neravnomjerno raspoređenih na kontinentu; naglih promjena meteoroloških uvjeta; proliferacije novih i održavanja starih kriznih žarišta; čestih sanitarnih poremećaja što utječu na kvalitetu usjeva i zdravlje stoke; loše razvijenosti unutrašnjosti afričkih teritorija lišenih ekonomskog rasta koji se koncentrirao na obali ili u gradovima te posljedično rastuće frustracije mladih čija vjera u budućnost često umire već u adolescentsko doba.

S jedne strane, opisani trendovi bacaju mnoge Afrikance u očaj, poglavito ruralno stanovništvo izloženo šokovima siromaštva, geografske izoliranosti, nedostaku vode i obradivih površina. S druge strane, demografska eksplozija koja buja na „crnom kontinentu” zabrinjava svjetsku stručnu javnost. Afrika danas broji 2,4 milijarde stanovnika, od kojih je polovica mlađa od 25 godina. Taj broj udvostručiti će se već 2050. Prema tim predviđanjima svaki četvrti stanovnik planete mogao bi biti Afrikanac. Nekontrolirani demografski rast i mladost afričkog stanovništva zahtijevaju konkretne političke odgovore na pitanja kako se prehraniti i zaposeliti. Kako danas stvari stoje, njihova će formulacija zasigurno potrajati, budući da se planetom raširila specifična forma konformizma ili „sivi nihilizam” (Michaud, 2014), koji se više ne odlikuje barbarizmom 20. stoljeća. U 21. imamo pravo na njegovu *soft* verziju – ne znamo što želimo, pa želimo ono što drugi žele. Nihilizam više ne teži ništavilu, nego je poprimio sivu, konformističku i hedonističku boju – pristajemo da nas određuje volja drugih ili vlastiti užitak. Tako se na afričkoj strani, u smislu osiguranja egzistencije, uglavnom promišlja kako se dokopati europske obale. Istodobno, Europljane muči bojazan da bi masovna potrošnja i materijalna udobnost u individualističkom duhu koje plebiscitiraju, mogle biti opasno ugrožene sadašnjim i budućima udarima migrantskih valova. Promišljaju se sve sofocistiranje mjere zaštite, u čemu prednjači Frontex.

Privatizacija sustava za zaštitu granica i osoba

Europska agencija Frontex posjeduje zrakoplove, helikoptere, brodove, radare, detektore za noćna kretanja ljudstva, otkučaje srca; organizira deportacijske letove, za-

jednličke EU operacije na kopnenim, morskim i zračnim granicama, obuku granične policije; odgovorna je za razmjenu informacija između EU članica i njihovih informacijskih sustava, poglavito putem vlastitog sustava Eurosur, a s ciljem povezivanja svih EU sustava za nadzor. Budžet agencije Frontex neprestano raste (s 19 milijuna eura u 2006. narastao je na 238,7 u 2016.), kao i njena vojna osposobljenost i autonomnost u odnosu na države članice Europske unije koje ju financiraju. Međutim, što je agencija Frontex više subvencionirana, to više svojih ovlasti delegira privatnim tvrtkama. Sredstva namijenjena Frontexu iz EU državnih proračuna koriste se za angažiranje privatnih tvrtki koje raspolažu naprednim tehnologijama (dronovima, uređajima za noćnu viziju itd.). Brojne privatne multinacionalke tako pružaju usluge za koje su nekad bile zadužene države. Zbog razlika u viziji profitabilnosti između privatnog i javnog sektora i, posljedično, povećanja troškova čuvanja granica, ta je aktivnost izrasla u unosan *business* (Rodier, 2012). Tržište zaštite granica koje je u 2015. godini migracijske krize bilo procijenjeno na 15 milijardi eura, nije prestalo rasti, a do 2022. trebalo bi doseći 29 milijardi eura godišnje (TNI, 2016). Pred navedenim brojkama, postaje jasnije zašto se i prijepori stručne javnosti oko dinamike odnosa između migracije i pomoći nerazvijenim zemljama koriste prilikom argumentacije preusmjerenja europskih fondova za pomoć nerazvijenima prema fondovima za zaštitu granica od migratoarnih valova (Prestiani, 2017).

Prijepore unutar stručne javnosti izazivaju, trenutačno vrlo aktualne, projekcije efekata afričko-europske interakcije. Tako afrikanist Stephen Smith predviđa da će za 30 godina stari kontinent brojiti od 150 do 200 milijuna Afroeuroljana te da će 2050. „čtvrť Europljana biti afričkog podrijetla, odnosno polovina Europljana mlađih od 30 godina” (Smith, 2018: 15). Taj izračun, odnosno predviđenu „invaziju”, kontestiraju stručnjaci poput Françoisa Héрана koji pomoću „bilateralne matrice migracija” (ili prema petnaestogodišnjoj evidenciji Svjetske banke, MMF-a i OECD-a o državi podrijetla osoba koje sele iz jedne zemlje u drugu) dolazi do drugih rezultata, odnosno tvrdi da do 2050. udio populacije afričkog podrijetla neće prijeći 3 – 4% sveukupnog EU stanovništva (Héran: 2018).

Dakle, razne analize daju različite rezultate, ali najveći dio njih slaže se s konstatacijom da rijetko emigriraju najsiromašniji (Thu Hien, 2018). Kvalificirani ljudi imaju veću sklonost migraciji jer će imati priliku pronaći posao u inozemstvu. Iz toga proizlazi da svaka pomoć državama u razvoju, ako je učinkovita, potiče razvoj, dakle *ipso facto* i migraciju, kako tvrdi Axel Dreher, jedan od najpoznatijih ekonomista današnjice (Axel Dreher, 2018). Prema toj teoriji, suprotno uvriježenom mišljenju, još uvijek snažno ukorijenjenom u svijesti državnika, pomoć za razvoj siromašnih afričkih zemalja nije učinkovito rješenje za suzbijanje migracijskih tokova. Tim više što nebrojeni izvještaji EU komisije potvrđuju trend nenamjenskog trošenja pomoći od strane siromašnih afričkih država, koje reproduciraju „tehnike” razvijenog svijeta.

Takve konstatacije posredno argumentiraju preusmjeravanje pomoći za nerazvijene u korist multinacionala koje štite EU granice od migranata iz nerazvijenih država. Naime, rastući troškovi zbrinjavanja tražitelja azila u EU državama sve su više financirani iz fondova namijenjenih razvoju država iz kojih azilanti dolaze,²³ iz čega je razvidno da su Europljani prvi korisnici fondova koje su namijenili razvoju siromašnih država azilanata, kao i to da je mediteranska migrantska ruta jedan od važnih puteva/alata za preusmjeravanje fondova EU, dakle sredstava iz državnih proračuna država EU namijenjenih pomoći migrantima i nerazvijenima, u korist privatnih multinacionalki od kojih je realno očekivati da u zadanom kontekstu vladavine tržišnog fundamentalizma, društvenom interesu pretpostavljaju vlastiti. Posljedično, možemo očekivati multiplikaciju demografskih neravnoteža u mediteranskom prostoru i daljnju radikalizaciju mediteranske društveno-političke scene.

Nejedinstvo Europljanja i nedorečenost Unije za Mediteran

Javne debate o mogućim demografskim neravnotežama u europskim državama odlikuju se snažnim emotivnim nabojom. S jedne strane, unutar Europske unije nebrojene udruge za zaštitu migranata, sve manje pomagane od strane radikalne ljevice, opravdavaju svoje postojanje dijabolizacijom antimigracijskih politika. S druge strane, oštra antimigrantska politika predstavljena je od strane europske radikalne desnice kao ključna mjera za europski ekonomski oporavak. Svjesni da je stvarnost neusporedivo kompleksnija, a u nedostatku alternative, Europljani uglavnom i dalje biraju eurofilске stranke. Između ponuđenog crno-bijelog, kaubojskog svijeta, opreznije je utonuti u komforniji eurofilski „sivi konformizam.” Situaciju bi mogla izmijeniti multiplikacija identitarnih kriza europskih nacija, odnosno otpor prema očitim, iako od strane eurofilskih vlasti i medija negiranim promjenama habitusa (*manière d'être*) *starih* Europljana i neskrivenim intencijama *novih* Europljana da sebi na sliku transformiraju prostor u koji su uselili. Frustracije *starih* Europljana su višestruke, ali ih je sve zajedno moguće okvalificirati kao osjećaj da su žrtve uspjeha vlastitih principa zaštite ljudskih prava i sklonosti autokritici. Vlastita radikalna ljevica i *novi* Europljani često ih prozivaju kao kolonijaliste. Iako, niti Europljani drže monopol kolonijalizma, niti je kolonijalizam jednosmjernan, o čemu svjedoče identitarne krize u europskom prostoru. Unutar EU-a govor mržnje oštro je sankcioniran, što je općeprihvaćeno, ali priznavanje realnih, prepoznatih problema u ravnopravnom suživotu *starih* i *novih* Europljana, odnosno suživotu suvremenog načina življenja i povijesno prevaziđenih koncepata, poput političkog islama ili paganskih običaja, izostalo je s agende. Naime,

²³ Korištenje fondova za razvoj za prihvat azilanata, samo između 2015. i 2016. poraslo je za 25%, na 15,4 milijardi dolara. To je više od 10% od ukupnih sredstava namijenjenih razvoju u 2016., u odnosu na samo 2% u 2008. (CADTM, 2018).

europski je habitus u gestacijskoj fazi. EU birokracija hrani ga suzbijanjem europskih nacionalnih habitusa (Cohen, 2007: 5–13), čime ostaju širom otvorena vrata konkurentnim nacionalnim/vjerskim habitusima.

Islamski terorizam produbio je jaz između *starih* i *novih* Europljana. Stara Europa, priklonivši se mackinderijanskoj strategiji Brzezinskog, prvo se poslužila islamskim fundamentalizmom kao alatom za rušenje komunizma. Potom je, planetarnom ekspanzijom tržišnog fundamentalizma, u interakciji s onim islamskim, a u uvjetima ideološke praznine nastale marginalizacijom marksističkog svjetonazora, došlo do transformacije vjerskog fanatizma u islamski terorizam s ciljem ekspanzije političkog islama kao alternativnog društvenog uređenja. Prvobitna zapadna podrška salafizmu, odnosno predstavljanje islamskih boraca svjetskoj javnosti kao jedinih branitelja neovisnosti muslimanskih naroda, kao i diskreditacija svih komunističkih režima, paralelno s poticanjem prekarizacije, stvorili su plodno tlo za islamistički terorizam u Europi.

Već 2005. getoizacija, neprosvjedenost i neimaština nedaleko od bogatih metropola, generirale su mržnju i nasilje koje se u Francuskoj, poglavito iste godine, burno manifestiralo u neredima koji su zahvatili zaboravljena gradska predgrađa. Kako su *zone bezakonja* do danas uspješno opstale, degeneraciju mržnje, kao i mogućnost njene instrumentalizacije od strane salafističkih predikatora bilo je relativno lako predvidjeti. Ipak, kada su muslimanski teroristi, 13. studenog 2015. u Parizu, u koncertnoj dvorani Bataclan, izmasakrirali 130 nasumce izabranih osoba i ranili njih 413, samo zato što su slušali glazbu ili ispijali kavu na pariškim trotoarima, svaki je Francuz ponaosob, neovisno o političkom i vjerskom uvjerenju, ostao zatečen i rastužen silinom fanatizma, očaja i mržnje koji su te ljude (sugrađane), naveli na barbarizam i autodestrukciju. Nakon tog datuma, dok se političko-medijska scena bavila klimatskim zatopljenjem, došlo je do ubrzanog zahlađenja odnosa između *starih* i *novih* Francuza. Prema anketama, već 2016. 63% Francuza smatralo je da je islam u Francuskoj previše vidljiv, u smislu načina odijevanja i halal prehrane, ali i utjecajan, dok su dvije trećine anketiranih Francuza zaključile da su muslimani slabo integrirani, uglavnom iz razloga što integraciju odbijaju.²⁴ Paralelno, od 13. studenog, datuma nakon kojeg su građani pozdravili pojačane mjere sigurnosti do danas, potražnja za sigurnošću nije splasnula, pa ni pozamašne fakture privatnih zaštitarskih tvrtki čiji su agenti postupno zauzeli javni prostor. Nezaobilazni su pred trgovinama, kazalištima, vratima aerodroma, radnog mjesta ili škole. Paradoksalno, u zaštitarskim odorama najčešće nalazimo mlade ljude s migrantskim statusom ili *nove* Europljane, radnu snagu koju karakterizira visoka

²⁴ Prema anketi Ifop za Le Figaro, 14. – 18. travnja, <http://www.lefigaro.fr/actualite-sefrance/2016/04/28/01016-20160428ARTFIG00353-l-image-de-l-islam-se-degrade-en-france-et-en-allemande.php>.

socijalna i ekonomska ranjivost (Péroumal, 2008: 4–17), a kojoj je procvat zaštitarstva otvorio nove mogućnosti integracije.

Jaz između *starih* i *novih* Europljana produbljuje i prijepori oko Unije za Mediteran (UM), tog instrumenta za povezivanje starih priobalnih mediteranskih država članica (bivših križara i kolonijalnih sila) i novih članica EU. Potonje očekuju da fondovi EU služe ekskluzivno razvoju EU država i da im bude omogućeno sukreirati politiku UM-a. Tako Unija za Mediteran danas broji 43 države, među kojima su i sve članice Europske unije. Dakle, mediteranske i nemediteranske EU države, u okviru europske politike susjedstva, teoretski bi trebale kreirati zajedničku mediteransku politiku. Međutim, tu je političku ideju teško provesti u praksu. S jedne strane, rad Unije za Mediteran opsturira jačanje euroskepticizma što je direktna posljedica nesposobnosti EU da artikulira bilo kakav autonoman vanjskopolitički koncept koji bi je izbavio iz globalizacijskog modela koji su već stavili *ad acta* njegovi anglo-američki kreatori. S druge strane, mediteranske države Arapskog proljeća, izgubile su povjerenje u svoje europske susjede zbog pogubnih efekata njihove proturječne *proljećarske* strategije, odnosno namjere da ugradnju demokratskih reformi povjere autoritativnim režimima država Magreba.

Destabilizacija južne mediteranske obale, koja je terorističku prijetnju proširila na sjevernu obalu Mediterana i izazvala migrantsku krizu, učinila je Europljane nepovjerljivima. Istodobno, nove europske članice uglavnom smatraju da nisu podjednako odgovorne, budući da nisu podjednako sudjelovale u kreiranju EU politike koja je pridonijela destabilizaciji mediteranske regije. Stoga ne žele u jednakoj mjeri snositi njene posljedice. Dodatno, različita stajališta starih i novih članica EU-a prema aktualnim geopolitičkim kretanjima u Sredozemlju i široj intermedijarnoj regiji, blokiraju jači angažman Europske unije u tom prostoru. Upravo iz tog se razloga rastuća napetost u američko-ruskim odnosima sa svjetske razine uspješno spustila na regionalnu i lokalnu (Sirija) mediteransku razinu, gdje prijeti eskalacijom.

Umjesto zaključka

Kada je riječ o regiji, kredibilitet Europske unije na kušnji je počevši od 1990., od kada neslavno završavaju sve inicijative s ciljem stavljanja Mediterana u središte njenih vanjskopolitičkih prioriteta. Sve to unatoč činjenici da je s ekonomske točke gledišta, sraz siromaštva i bogatstva između dviju mediteranskih obala najveći na svijetu (raspon GDP-a po glavi stanovnika od 1 do 10), a stopa nezaposlenosti u zemljama Sjeverne Afrike triput veća od one u Europskoj uniji. S obzirom na demografsku vitalnost, održavanje sadašnje razine zaposlenosti u zemljama Magreba podrazumijeva stvaranje 40 milijuna dodatnih radnih mjesta do 2020. Mediteran nije u boljoj poziciji ni s ekološke točke gledišta jer će u nadolazećim godinama biti jedna od svjetskih regija koja će

najviše trpjeti od klimatskih promjena. Prema nekim procjenama, za 20 godina, jedan od dvije izbjeglice zbog klimatskih promjena bit će Mediteranac s južne obale (Telle, 2009: 19–29). Stoga se 2014. stručna grupa za klimatske promjene Unije za Mediteran obvezala identificirati i formulirati paket konkretnih odgovora na klimatske izazove (Ribeiro, 2015: 27–31). Međutim, zahvaljujući izlasku SAD-a iz Pariškog sporazuma o klimi, moguće je da će vjerojatno i ta EU inicijativa završiti kao i sve prethodne te potvrditi percepciju Europske unije kao aktera koji je nesposoban upravljati regionalnim krizama, što će učvrstiti pozicije euroskeptika.

Iz navedenog je razvidno da je treći ključni sigurnosni izazov mediteranskog prostora moguća balkanizacija Europe. Upravo je EU slaba karika izlazne faze aktualnog globalizacijskog ciklusa (1990. – 2020), kao što je to bila SFRJ u izlaznoj fazi prethodnog (1960. – 1990). Isto bezlično rotirajuće predsjedništvo bez karizmatičnog vođe, s istom „plutajućom vanjskom politikom”²⁵ i zajedničkom vojnom strukturom (NATO) kojom neskriveno dominira jedna, neeuropska nacija. Je li se Europska unija, pokušavajući europeizirati balkanski prostor, i sama balkanizirala? Čini se da jest! Europska je unija, svojom politikom proširenja (*enlargement*) stimulirala etničku diversifikaciju EU prostora, na način da se ni jedna od integriranih, slabih i ponekad međusobno suparničkih država ne može razviti izvan određene granice, nego ostaju zarobljene u gustoj mreži diplomatskih i ekonomskih odnosa – često suprotnog predznaka, ali uvijek pod kontrolom velikih sila. Radi se o provjerenom načinu na koji je balkanski prostor i prethodno bio federiran (jugoslavenske i druge unije). Iz navedenog je razvidno da je EU internalizirala i balkanske sigurnosne rizike.

Samo ugradnja višesmjernje komunikacije u međunarodne odnose i sistemski pristup njima otvara nove europske, mediteranske i svjetske perspektive mira te pokazuje put izlaska iz „ovog vremena univerzalnih podvala u kojem je govoriti istinu revolucionarni čin,” kako bi zaključio George Orwell.

Literatura

- Alava, Séraphin; Frau-Meigs, Divina; Hassan, Ghayda. 2018. Comment qualifier les relations entre les médias sociaux et les processus de radicalisation menant à la violence? Note de synthèse internationale. *Quaderni*, 95 (1).
- Ali, Tariq. 2002. Afghanistan: entre le marteau et l'enclume. *Mouvements*, 1 (19).
- Bayart, Jean-François. 1998. Même la guerre se privatise. *Croissance*, 416.
- Banégas, Richard. 1998. De la guerre au maintien de la paix, le nouveau business mercenaire. *Critique internationale*, 1 (1).

²⁵ Za SFRJ prijelaz s politike nesvrstavanja na politiku svrstavanja, a za EU vjerojatni prijelaz s intervencionističke vanjske politike na izolacionističku.

- BFM TV. *Italie: 250 ans de prison pour 46 accusés du procès Mafia capitale*. <https://www.bfmtv.com/international/italie-250-ans-de-prison-pour-les-46-accuses-du-proces-mafia-capitale-1220735.html>. 20. srpnja 2017.
- Blot, Christophe. 2018. I/La situation conjoncturelle européenne. *L'économie européenne*, 5–17.
- Boniface, Pascal. *Le cercle vicieux de la course aux armements*. <http://www.iris-france.org/91158-le-cercle-vicieux-de-la-course-aux-armements-2/>. 23. ožujka 2017.
- Bourg, Dominique; Joly, Pierre-Benoît; Kaufmann, Alain. 2013. *Du risque à la menace: Penser la catastrophe*. PUF. Pariz.
- Braudel, Fernand. 1966. *La Méditerranée et le monde méditerranéen à l'époque de Philippe II*, 2e éd., vol. 2. Armand Colin. Pariz.
- Brzezinski, Zbigniew. 2004. *Američki izbor: globalna dominacija ili globalno vodstvo*. Politička kultura – CID. Zagreb – Podgorica.
- CADTM. L'Aide publique au développement détournée pour durcir les politiques migratoires. http://www.cadtm.org/spip.php?page=imprimer&id_article=16259. 8. lipnja 2018.
- Cohen, Antonin; Dezalay, Yves; Marchetti, Dominique. 2007. Esprits d'État, entrepreneurs d'Europe. *Actes de la recherche en sciences sociales*, 166/167 (1): 5–13.
- Chaliand, Gérard. 2002. Predgovor, u: Brzezinski, Zbigniew, *Le Grand Échiquier*. Hachette Littératures.
- Dax, Pierre. 1995. *Braudel*. Flammarion.
- Defraigne, Jean-Christophe. 2017. Le projet mercantiliste de Trump : une tentative pour les firmes américaines de garder le contrôle de la chaîne de valeur globale face à la montée des économies émergentes et à la Chine dans une période de crise mondiale. *Outre-Terre*, 50 (1).
- Dot-Pouillard, Nicolas. 2018. La peur d'une guerre (in)civile ? Les réfugiés palestiniens au Liban et la crise syrienne. *Esprit*, 4: 108–112.
- Dreher, Axel. 2018. Does aid help refugees stay? Does aid keep refugees away? *CEPR Discussion Paper*.
- Gayraud, Jean-François. 2008. *Le monde des mafias : Géopolitique du crime organisé*. Odi-le Jacob. Paris.
- Gil-Robles, Alvaro. Une "prison secrète" américaine a existé dans un camp de l'OTAN au Kosovo. *Le Monde*. http://www.lemonde.fr/europe/article/2005/11/25/une-prison-secrete-americaine-a-existe-dans-un-camp-de-l-otan-au-kosovo_714198_3214.html. 25. studenog 2005.
- Grunberg, Gérard; Meyer, Nonnq; Sniderman, Paul M. 2002. *Des sondés sous influence?* Presses de Sciences po. Paris.
- Héran, François. 2018. L'Europe et le spectre des migrations subsahariennes. *Population et Sociétés*, 558.
- Hérisson, Audrey. 2016. Les machines humaines de Simondon : De la dialectique utilisateur/concepteur de systèmes d'armes à une émergence de capacités militaires intégrées. *Stratégique*, 112 (2): 145–164.

- Huntington, P. Samuel. 1998. *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*. Izvori. Zagreb.
- IOM – International Organisation for Migration. <http://migration.iom.int/europe/>.
- IRIS. 2018. <http://www.iris-france.org/search/catherine+wihtol+de+wenden>.
- Izvještaj IRIN „Les sociétés de sécurité privées prospèrent à mesure que le nombre de migrants augmente.“ <http://www.irinnews.org/fr/report/99784/les-soci%C3%A9t%C3%A9s-de-s%C3%A9curit%C3%A9-priv%C3%A9es-prosp%C3%A8rent-%C3%A0-mesure-que-le-nombre-de-migrants-augmente>. 12. ožujka 2014.
- Izvještaj TNI „Guerres aux frontières. Les trafiquants d’armes qui profitent de la crise des réfugiés en Europe.“ Transnational Institute et Stop Wapenhandel. <https://www.tni.org/files/publication-downloads/border-wars-exec-summ-french.pdf>. 4. lipnja 2016.
- Jaffrelot, Christophe. 2000. *Le Pakistan*. Fayard. Paris.
- Kitsikis, Dimitri. 1994. *L’Empire ottoman*, 3. izdanje. PUF.
- Le Figaro. *Le nombre d’attaques terroristes et de victimes en baisse dans le monde*. <http://www.lefigaro.fr/international/2018/08/17/01003-20180817ARTFIG00158-le-nombre-d-attaques-terroristes-et-de-victimes-en-baisse-dans-le-monde.php>. 17. kolovoza 2018.
- Manolić, Josip. 2015. *Politika i domovina: Moja borba za suverenu i socijalnu Hrvatsku*. Golden marketing. Zagreb.
- Matvejević, Predrag. 1987. *Breviario mediterraneo*. Hefti Edizioni. Milano.
- Michaud, Yves. 2014. Le nihilisme gris contemporain. *Esprit*, 403: 173–179.
- Milardović, Anđelko. 2018. *The Mediterranean as the „center of the earth“ and a world of its own*. I.E.G.S. Zagreb.
- Murray, Douglas. 2018. *Čudna smrt Europe: Imigracija – Identitet – Islam*. Grafički zavod Hrvatske. Zagreb.
- Naim, Moises. 2012. Mafia states. Organized Crime takes Office. *Foreign Affairs*.
- Nivat, Anne. 2017. *Dans quelle France on vit*. Librairie Arthème Fayard. Pariz.
- Nowicki, Marik Antoni. Kosovo: Camp Bondsteel a échappé à tout contrôle civil. *Le Monde*. http://www.lemonde.fr/europe/article/2005/11/26/kosovo-camp-bondsteel-a-ec-happe-a-tout-controle-civil_714532_32 14.html. 26. studenog 2005.
- Olsson, Christian. 2009. Les relations houleuses entre SMP et tenants de la doctrine de contre-insurrection. *Sécurité globale*, 2 (8).
- Pavić, Radovan. 1971. Neke geopolitičke i geostrateške značajke svjetskog mora i sredozemnog bazena. *Politička misao*, 8 (4): 385–407.
- Péroumal, Frédéric. 2008. Le monde précaire et illégitime des agents de sécurité. *Actes de la recherche en sciences sociales*, 175 (5).
- Polović, Jadranka. 2014. Etički aspekti američkog intervencionizma: ljudska prava kao djelotvorna strategija mijenjanja međunarodnog poretka i njihov utjecaj na globalne migracije, u: Milardović, A., *Stranci pred vratima Europe*. Pan Liber – Institut za europske i globalizacijske studije. Zagreb: 53–73.

- Polović, Jadranka. 2013. Utjecaj međunarodnih aktera na procese demokratizacije država Zapadnog Balkana s posebnim osvrtom na Hrvatsku. *Međunarodne studije*, 13 (1): 9–31.
- Polović, Jadranka. 2004. *Utjecaj SAD-a na hrvatsku politiku 1990. – 2000.* Marjan tisak. Split.
- Prestiani, Sara. 2017. Contrôle (migratoire) contre nourriture. *Plein droit*, 3 (114): 11–14.
- Rodier, Claire. 2012. *Xénophobie business : A quoi servent les contrôles migratoires?* La Découverte. Paris.
- RIS – *Revue internationale et stratégique*. 2018. 109 (1): 218.
- Smith, Stephen. 2018. *La Ruée vers l'Europe*. Grasset. Pariz.
- Telle, Serge. 2009. L'Union pour la Méditerranée : un héritage contrasté mais une continuité indispensable. *Outre-Terre* 3 (23).
- Thu Hien, Dao. 2018. Migration and development: Dissecting the anatomy of the mobility transition. *Journal of Development Economics*, 132.
- Troude, Gilles. 2011. Le retour de la Russie sur la scène balkanique. *Géostratégiques*, 31 (2).
- UNHCR. *Sirijske izbjeglice u Libanonu – izvještaj*. <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/61312>. 15. prosinca 2017.
- Vujačić, Sanja. 2016. *Régulation des relations interétatiques en position de dépendance : Étude du cas de la Croatie*. Thèse de doctorat. Université Paris-Saclay. <http://www.theses.fr/2016SACLVI03>
- Vujić, Jure. 2008. *Hrvatska i Mediteran. Geopolitički aspekti*. Birotisak. Zagreb.
- Vukadinović, Radovan. 1986. *Mediteran između rata i mira*. Školska knjiga. Zagreb.

Mediterranean civilization and security challenges

Abstract

Intermediate Region Concept enlarges geopolitical analytic frame for Mediterranean region in order to valorize historical role of the Mediterranean civilization, as well as its essential role: building bridges between civilisations. Regional security depends on interaction with explosive internal risks and between them: organized crime and a new form of „mercenary business” as dominating risks. Geoeconomic and geopolitical dimension of these threats make them undoubtedly more complex and deadlier than the unconvincingly defined terrorist threat whose peril is inversely proportional to the media and political passion they generate.

Key words: Mediterranean Civilisation, intermediate region, security challenges, market and islamic fundamentalism, mafia geopolitics, „mercenary business“, migration, terrorism, balkanisation